

Rahavarojen turvaamistoimet Suomessa ja Euroopan unionissa

OTL, KTM, AA, VT
Heikki A. Huhtamäki

RAHAVAROJEN TURVAAMISTOIMET SUOMESSA JA EUROOPAN UNIONISSA

Prosessioikeudellinen tutkimus rahasaamisen
turvaamisesta ja eurooppalaisesta
tiliturvaamismääräyksestä

Yliopistollinen väitöskirja, joka Lapin yliopiston
oikeustieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 2
perjantaina 13.9.2019 kello 12.00.

Copyright © 2019 Alma Talent Oy ja tekijä

Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-3474-7

ISBN 978-952-14-3475-4 (verkkokirja)

Kansi: Timo Martikainen

Kannen kuva: Olli Kilpi

Taitto: NotePad

BALTO print 2019 Liettua

Anna palautetta kirjasta: protoimitus@almamedia.fi

Esipuhe

Kuten useat muut, minä myös olen jättänyt väitöskirjani esipuheen laadinnan tutkimusprojektini viimeiseksi tehtäväksi, eräänlaiseksi »palkinnoksi». Nyt konkreettisesti havaitsen, että esipuheen kirjoittaminen merkitsee samalla luopumista yli neljä vuotta lähes päivittäin mielessä pyörineestä projektistani. Tässä pitääkin katkaista abstraktilta työltä sen kiinnitysköydet lahuriin, ja antaa sen – väitöskirjan – lähteä kantamaan itseään sellaisena kuin se on. Kuten näistä ajatuksista ilmenee, olo on yhtä aikaa iloinen, haikea ja jollain tapaa nöyrä. Oliko tämä todella tässä?

Elämässäni on ollut hetkiä, joissa on pitänyt tehdä suuria päätöksiä lyhyellä harkinnalla. Nämä hetket ovat piirtyneet mieleeni yksinkertaistettuina *risteyksinä*, joissa valittavana on ollut yhtäältä joko haastava tie tai toisaalta vaivaton polku. Olen päätellyt, että mikäli koen olevani tällaisessa risteyksessä, ja jos elämäntilanteeni sen sallii, haastava tie on *useimmiten* risteyksestä eteenpäin se oikea valinta, ja sitä pitkin tulee jatkaa matkaa. Kokemukseni mukaan haastava tie palkitsee lopulta antoisammin kuin helppo polku – itsensä haastaminen kantaa ja kannattaa.

Olen toiminut oikeudenkäyntiasiamiehenä kymmenisen vuotta.

Turvaamistoimet ovat aina jollain tavoin harkittavana kaikissa riita-asioissa. Usein turvaamistoimet suljetaan prosessivaihtoehtoina »pakista» pois heti kun päämies tavataan, eikä asiaan palata. Loppuvuonna 2012 hoidettavakseni tuli kuitenkin kansainvälinen ohjelmistoriita, jossa jouduin yhdessä silloisen esimieheni kanssa pohtimaan ja

käyttämään ensimmäistä kertaa erityisen laajasti turvaamistoimia päämieheni vastapuolta vastaan.

Havaitsin silloin, että *Erkki Havansin* teoksesta *Uusi turvaamistolainsäädäntö selityksineen* (vuosilta 1993 ja 1994) löytyi erinomaisia vastauksia moniin turvaamistoiimiin liittyviin käytännön kysymyksiin. Tämä Havansin (vuosikymmeniä sitten loppuunmyyty) teos onkin tullut kaluttua ja referoitua asianajajaurallani useita kertoja. Siltikin, jotkin lainsäädäntöuudistukset jäivät mielestäni vaille vastauksia vuonna 2012. Perehdyin samalla myös Havansin vuoden 1975 erittäin yksityiskohtaiseen ja laajaan väitöskirjaan *Takavarikko ja hukkaamiskielto ulosottolain 7 luvun mukaan – Ensimmäinen osa*. Ajattelin tuolloin ensimmäistä kertaa, olisiko aika tehdä uusi väitöskirja turvaamistoisista. Tuo pohdinta oli alkusysäys ja ensimmäinen risteys matkalla kohti tätä teosta.

Jatkojalostin ideaa seuraavat vuodet, mutta en ryhtynyt edes aineiston keruuseen. Seuraava merkittävä hetki oli loppuvuonna 2015, kun olin turhautunut toisessa toimeksiannossani turvaamistoimeen kohdistuvan hakijavakuuden arvioinnin epäselvyyteen. Purin harmitustani illanvietossa vanhemmilleni sekä perheystävillämme kihlakunnanulosottomies *Kalle Hirvisuolle* ja kummisedälleni asianajaja *Heikki Schreyllle*. Illanvietossa käydyn keskustelun seurauksena päätin ryhtyä keräämään aineistoa rahasaamisen turvaamistoimen ja hakijavakuuden suhteesta, ja lukitsin toisen kerran risteyksessä tien kohti väittelemistä.

Lopullisesti väitöskirjan aiheen lukittuminen tapahtui keväällä 2016 professori *Tuula Linnan* kanssa lounastapaamisessa, jonne olin hänet pyytänyt. Tämä oli ratkaiseva risteys tälle väitöskirjalle. Tuula piti väitöskirjaa rahasaamisen turvaamistoisesta ajankohtaisena, mutta lisäsi, että myös tuleva EU:n *tiliturvaamismääräysasetus* (EAPO) on syytä huomioida teoksessa. Tämän kolmannen risteuksen jälkeen paluuta helpolle polulle ei enää ollut. Tiesin, kun pyysin vielä lounaan päätteeksi Tuulaa työni ohjaajaksi, että valittu haastava tie on lukittu ja kuljettava loppuun.

Nyt mielessäni alkujaan raskas tie on tullut päätökseen. Tie on toki ollut välillä haastava. Mutta se on ollut myös vaiherikas. Olen oppinut nauttimaan matkasta, varsinkin loppupätkästä. Väitöskirja on ollut

mahtava syy tavata muita tutkijoita, asianajajia, tuomareita ja lainsäättäjiä ja tehdä opintomatka vierailevana tiedemiehenä (Scientific Guest) Luxemburgiin Euroopan johtavaan prosessioikeudelliseen tutkimusyksikköön, *Max Planck Institute Luxembourg for International, European and Regulatory Procedural Law*.

Tie on siis ollut kaikkea muuta kuin yksinäinen. Kaikkia matkan varrella kohtaamiani avulialta henkilöitä on mahdotonta kiittää. Mutta tietyt henkilöt ovat niin sitkeästi kannustaneet minua, että heidät on ansaitusti syytä mainita.

Erityisen kiitoksen ansaitsevat työnohjaajani professori *Tuula Linna* ja asianajaja, OTT, VT *Gisela Knuts*. Heidän panoksensa tämän teoksen valmistumisessa on ollut merkittävä. Tuula on kommentoinut laajasti ja useaan otteeseen kaikkea kieliopista oikeustieteeseen. Gisela on vuorostaan antanut suurta tukea turvaamistoimien käytäntöihin liittyen.

Tutkimukseni esitarkastajia professori emeritus *Antti Jokelaa* ja professori *Tuomas Huplia* kiitän arvokkaasta ja tarkasta palautteesta käsikirjoituksen parantamiseksi. Antti, Tuomas ja Tuula ovat myös pohtineet syvällisesti *de lege ferenda* -jakson sisältöä, mistä haluan erikseen kiittää teitä kaikkia. Tuomas on ystävällisesti antanut suostumuksensa vastaväittäjäkseni, kiitos Tuomas tästäkin.

Edellä todetusti kihlakunnanulosottomies *Kalle Hirvisuo* ja kummitsetäni asianajaja *Heikki Schrey* ansaitsevat kiitokset keskusteluista loppuvuonna 2015. Tämän lisäksi kiitän Kallea ja kihlakunnanvouti *Janne Nymania* avusta ulosoton käytäntöjen hahmottamisessa (myös teoksen lähteenä).

Barrister, PhD in Law (The University of Edinburgh), LL.M. (Cornell Law School) *Neil Dowers* on auttanut Bryssel I -asetuksen soveltamisalarajoitusten selventämisessä. PhD in Law (Oxford), LL.M. (New York University Law School), LL.M. (University College London) *Nicolas Kyriakides* on käynyt kanssani keskustelua EAPO-asetuksen soveltamisalarajoituksista. Thank you Neil and Nicolas for your time and support!

Alma Talent Oy:lle osoitan kiitokset teokseni kustantamisesta. Lisäksi kiitän kustannustoimittaja, OTM *Inka Remonen-Niitepöldiä* ja sisältöpäällikkö, OTK *Arja Lappeteläistä* käsikirjoituksen oikoluvusta ja viimeistelystä.

Taiteilija, ystäväni *Olli Kilpi* on suunnitellut kannen epäselvällä »ideallani»: turvaamistoimi on pykälien keihäänkärki, joka voi satuttaa

sekä sen kohdetta että sen käyttäjää. Mielestäni Olli on saanut tämän ideani hienosti puettua kansikuvaksi. Kiitos Olli!

Kiitän laajasti *Eduskunnan kirjaston* henkilökuntaa, joka on avustanut tutkimukseni käytännön asioissa vuosien varrella. Erikseen osoitan kiitokseni Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan hallintopäällikkö (emeritus) *Markku Vartiainen* ja hallintopäällikkö *Tiina Leppä-selle*, jotka ovat aikaa ja vaivaa säästämättä olleet avukseni kaikissa jatko-opintoihini liittyvissä kysymyksissä. Osoitan kollegiaaliset kiitokset aiemman työnantajani asianajotoimisto *Hannes Snellmanin* oikeudenkäyntiryhmälle lukuisista opettavaisista keskusteluista tutkimusaiheen tiimoilta vuosina 2015–2017. Kollegani OTM *Mira Mutru* on nähnyt suuren vaivan, kun hän on oikolukenuk koko teoksen kahteen otteeseen, kiitos Mira. Professori *Ville Pöngän* kannustus tieteen tekoon on kestänyt vuosia, se auttoi myös tämän teoksen valmistumisessa, kiitos Ville. OTT, VT, prosessioikeuden dosentti *Timo Saranpään* kanssa käydyt keskustelut ovat jälleen edesauttaneet myös tämän teoksen valmistumista, kiitos Timo.

Jenny ja Antti Wihurin rahasto ja *Säästöpankkien tutkimussäätiö* ovat taloudellisella tuellaan mahdollistaneet tämän väitöskirjan tekemisen. Siitä mainituille tahoille suuri kiitos.

Muiden tuesta ja avusta huolimatta kannan luonnollisesti yksin vastuun kirjan mahdollisista virheistä ja ehkä turhankin rohkeista väitteistäni.

Elämä on onneksi muuta(kin) kuin tutkimusta ja työtä. Missään elämäni risteyksessä tai haasteessa en ole koskaan ollut *de facto* yksin. Taustallani on ollut rakas sukulaisten ja ystävien tukijoukko, joka kantaa ja pitää pystyssä.

Vanhemmillani OTT *Ari* ja OTK *Seija Huhtamäellä* on ollut erittäin suuri vaikutus sille, että ylipäättään uskalsin hakea oikeustieteelliseen ja ryhdyin jatko-opiskelijaksi. Aina kun elämä on mielestäni kolhinut, te olette nostaneet minut kehujen kanssa takaisin ylös. Kiitos äiti ja isä!

Veljeni OTM, LL.M. (Cornell Law School) *Matti Huhtamäki*, joka on nykyisin myös yrittäjäkollegani, ja KTM, VTM *Olli Huhtamäki* ovat kirittäneet minua läpi elämäni. Viisaammat veljeni, te olette myötävaikuttaneet ja kannustaneet tässäkin projektissa, kehottaen

välillä pitämään siitä myös taukoa. Kiitos veljet! Matille kiitos myös englanninkielisen abstraktin oikoluvusta.

Meri-Espoon nuoriso ansaitsee erityismaininnan kaikesta vapaa-ajan hengellisestä ja hengettömästä toiminnasta – sitä lisää, kiitos.

Kun ryhdyin tähän projektiin, paras ystäväni oli kannustava ja ymmärtäväinen opiskelija-avopuoliso. Hän on ollut kaiken tarvitsemani tuen perusta. Avopuolisostani tuli projektin aikana vaimoni, ja nyt meillä on pieni kannustava perhe, jossa miehet ovat vähemmistössä (ainakin nähtävissä olevan tulevaisuuden). Rakkaat tyttöni – *I* ja *H* – esipuhe on nyt valmis. Pyrin viettämään enemmän aikaa kanssanne. Tämä on omistettu teille, matkaamme tuleviin risteyksiin yhdessä.

Espoossa kesäkuun 16. päivänä 2019

Heikki A. Huhtamäki

OTL, KTM, asianajaja, varatuomari

Teoksessa on seurattu vireillä olevia lakihankkeita ja oikeuskäytäntöä 16.6.2019 saakka. Tämän jälkeen muutoksia ei ole kyetty merkittävässä määrin huomioimaan. Todettakoon erikseen, että hyväksytyt HE 71/2018 lakimuutosten voimaantulopäivä ei ole tätä kirjoitettaessa vielä tiedossa. HE 71/2018 on kuitenkin huomioitu teoksessa.

Sisällys

Esipuhe	V
Lyhenteet	XVII
Osa I – Johdanto	1
1 Tutkimuksen sisällöstä	1
1.1 Turvaamistoimet yhteiskunnan pakkosäätelynä	1
1.2 Kysymyksenasettelu	4
1.3 Johdatus tutkimusaiheeseen	6
1.4 Tutkimuskysymykset	13
2 Tiivistetysti turvaamistoimen ja tiliturvaamismääräyksen menettelyiden eroista	14
3 Tutkimuksen rajaukset.....	16
4 Tutkimusmetodi ja tutkimuksen rakenne.....	18
Osa II – Turvaamistoimi (OK 7 luku)	21
1 Turvaamistoimen ratio legis	21
2 Turvaamistoimen historiasta	32
3 Rahasaaminen OK 7:1:n mukaisen turvaamistoimen vaade- edellytyksenä.....	37
3.1 Alkuun	37
3.2 Suojattava oikeushyvä turvaamistoimilajin ja vaade-edellytyksen osoittajana	38
3.3 Turvaamistoimilajien erot	42
3.3.1 Oikeudenkäymiskaaren turvaamistoimilajit ...	42
3.3.2 OK 7:2:n vaade-edellytyksen tekninen käsite.....	44
3.3.3 OK 7:3:n vaade-edellytyksen tekninen osa.....	48

3.4	OK 7:1:n vaade-edellytyksen tekninen osa	54
3.5	Hakijan saamisen todennäköisyys vaade-edellytyksenä.....	63
4	Rahasaamisen vaaraedellytys OK 7:1:n mukaan	67
5	OK 7:1:n mukaisen rahasaamisen turvaamistoimiprosessista	72
5.1	Turvaamistoimihakemuksesta ja turvaamistoimioikeudenkäynnistä yleisesti	72
5.2	Väliaikainen turvaamistoimipäätös	77
5.3	Varsinaisen turvaamistoimen oikeudenkäynti ja varsinainen turvaamistoimipäätös	81
5.4	Sivullisen tai väliintulijan rooli turvaamistoimioikeudenkäynnissä	83
6	Turvaamistoimen täytäntöönpanosta	84
6.1	Yleisesti turvaamistoimipäätösten täytäntöönpanosta..	84
6.2	Täytäntöönpanon käynnistämisestä ja täytäntöönpanoviranomaisista	87
6.3	Turvaamistoimen täytäntöönpanon seuraukset	89
6.4	Turvaamistoimien täytäntöönpanosta yli EU:n jäsenvaltioiden rajojen	91
7	Hakijavakuudesta	98
7.1	Tausta	98
7.2	Hakijavakuuden määräämisestä – mikä viranomaisen määrää hakijavakuuden suuruuden?.....	99
7.3	Tuomioistuimen harkintavalta hakijavakuudesta vapauttamisesta	104
7.4	Ulosottomiehen harkintavalta hakijavakuuden määräämisessä.....	110
7.5	Velallisen torjuntavakuus.....	118
8	Pääasian vireillepanosta.....	120
9	Pääasian tuomion vaikutus turvaamistoimeen.....	129
10	Turvaamistoimen täytäntöönpanon vaikutus kolmansiin ja velallisen insolvenssi prosesseihin.....	133
11	Velallisvastaajan etukäteisestä turvaamistoimivastineesta	136
12	Turvaamistoimi ja välimiesmenettely	138

13	Hakijan turvaamistoimen aiheuttaman vahingon korvausvastuusta	140
13.1	Yleisesti hakijalle tarpeettomasta turvaamistoimesta koituvasta vahingonkorvausvastuusta	140
13.2	Tarpeettoman turvaamistoimen vahingonkorvausvastuusta kumottujen säädösten mukaan	143
13.3	Milloin OK 7:11:n mukainen korvausvastuu syntyy?.....	148
13.4	Mikä on OK 7:11:n mukainen tarpeeton turvaamistoimi?.....	151
13.5	Korvauksen hakemisesta	156
13.6	Todistustaakka tarpeettoman turvaamistoimen aiheuttamista kuluista ja vahingosta	159
13.7	Tarpeettoman turvaamistoimen aiheuttaman vahingon määrästä	164
13.8	Todistustaakkasääntöjen ja differenssiopin soveltamisesta OK 7:11:n vahinkoarviossa.....	167
Osa III – Tiliturvaamismääräys (EAPO-asetus)		173
1	EAPO-asetuksen säädöstausta ja suhde eräisiin muihin EU:n täytäntöönpanosäädöksiin.....	173
1.1	EAPO-asetuksen säädöstaustasta EU-oikeudessa.....	173
1.2	Bryssel I -asetuksesta.....	176
1.3	Bryssel I -laista.....	181
1.4	TEE-asetus.....	184
1.5	EMM-asetus	186
1.6	EVV-asetus.....	190
1.7	Yhteenvedo eri EU:n prosessisäädösten soveltamistavoista.....	192
1.8	EAPO-asetuksen säätämishistoria	193
2	EAPO-asetuksesta yleisesti	198
2.1	Alkuun	198
2.2	Ennakko- ja jälkitiliturvaaminen.....	200
3	EAPO-asetuksen soveltamisesta.....	202
3.1	Soveltamisalaedellytys: siviili- ja kauppaoikeudelliset asiat (2(1) artikla).....	202
3.2	Soveltamisalaedellytys: rajat ylittävä asia (3 artikla)	205

3.3	Soveltamisalarajoitus: perhevarallisuus oikeudelliset asiat (2(2) artikla a–b)	207
3.4	Soveltamisalarajoitus: maksukyvyttömyysmenettelyt (2.2.c artikla)	209
3.5	Soveltamisalarajoitus: välimiesmenettely (2.2.e artikla)	212
3.6	Soveltamisalarajoitus: sosiaaliturva (2.2.d artikla) ja pankkitilityyppi (2(3) ja 2(4) artikla).....	221
4	Tiliturvaamismääräyksen hakeminen	221
4.1	Tiliturvaamismääräyksen forum (alkuperäjäsenvaltio)	221
4.2	Tiliturvaamismääräyksen vaaraedellytys ja sen osoittaminen	224
4.3	Tiliturvaamismääräyksen vaade-edellytys ja sen osoittaminen	228
4.4	Hakijavakuus	230
4.5	Tiliturvaamismääräyshakemuksen sisällöstä ja todistelusta	235
4.6	Velkojan korko- ja kuluvaateet	238
5	Tiliturvaamismääräyspäätös	239
5.1	Tiliturvaamismääräyspäätöksen sisältö ja valitusoikeus	239
5.2	Tiliturvaamismääräystä koskevan ratkaisun aikataulusta	241
6	Tilitietopyyntö	243
7	Tiliturvaamismääräyspäätöksen vaikutus kolmansiin ja velallisen insolvenssiin	246
8	Tiliturvaamismääräyspäätöksen täytäntöönpano	247
8.1	Alkuun	247
8.2	Tiliturvaamismääräyspäätöksen täytäntöönpanosta ja tiedoksiantamisesta	248
8.3	Tiliturvaamismääräyspäätöksen toteuttaminen.....	250
8.4	Yhteishallinnoidut tilivarat ja liiallisen turvaamisen kielto.....	253
8.5	Täytäntöönpanon kesto.....	254
9	Pääasian vireillepanosta	255

10	Velallisen oikeussuojakeinot ja muutoksenhaku tiliturvaamismääräyspäätöksestä	258
10.1	Tausta	258
10.2	Tiliturvaamismääräyspäätöksen vastustaminen (EAPO-asetus 33 artikla)	260
10.3	Tiliturvaamismääräyksen täytäntöönpanon vastustaminen	262
10.4	Muut oikeussuojakeinot	263
10.5	Oikeussuojakeinoasian käsittely ja muutoksenhaku	264
10.6	Torjuntavakuus.....	266
11	Velkojan vahingonkorvausvastuusta velalliselle tarpeettomasta tiliturvaamismääräyksestä	267
11.1	Alkuun	267
11.2	Velkojan vahingonkorvausvastuun laajuus	269
11.3	Vahingonkorvauskanteen vireillepanosta.....	272
Osa IV – Johtopäätökset.....		277
1	Aluksi.....	277
2	Vastaus tutkimuskysymykseen 5	278
3	Vastaukset tutkimuskysymyksiin 6–9.....	281
4	Havaintoja de lege lata.....	285
4.1	Kritiikkiä turvaamistoimesta.....	285
4.2	Kritiikkiä EAPO-asetuksesta.....	288
5	Näkökohtia de lege ferenda	295
5.1	Tausta	295
5.2	OK 7:1:n muutosesitys.....	296
5.3	OK 7:11:n muutosesitys	298
Abstract		303
Lähdeluettelo		307
Oikeustapaushakemisto		337
Asiahakemisto		341